

Валентина ОСТАПЕЦЬ,
*аспірант кафедри
теорії прокурорської діяльності
та кримінального процесу
Національної академії прокуратури України*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДЕРЖАВНЕ ОБВИНУВАННЯ» ТА «КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ» У ПРОЕКТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: обвинувачення, державне обвинувачення, кримінальне переслідування, підтримання державного обвинувачення.

Оновлення кримінально-процесуального законодавства потребує визначення шляхів вдосконалення участі прокурора в розгляді кримінальних справ судами та їх наукового обґрунтування. При цьому необхідно враховувати вимоги часу та необхідність впровадження в український кримінальний процес європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини та громадянина й основоположних свобод.

Метою публікації є з'ясування таких понять, як «обвинувачення», «державне обвинувачення», «кримінальне переслідування», «підтримання державного обвинувачення», їх співвідношення та доцільність використання на сучасному етапі розвитку кримінально-процесуальної науки і необхідність закріплення в чинному кримінально-процесуальному законодавстві.

Протягом багатьох років визначенням поняття «обвинувачення» займалися вчені-правники. Так, М.С. Строгович під обвинуваченням розумів сукупність процесуальних дій, спрямованих на викриття особи, яка вчинила злочин [1, 105]. П.С. Елькінд розцінювала обвинувачення як процесуальну діяльність обвинувача в суді, обвинувальний акт чи переконання у винуватості [2, 60–61]. Ф.Н. Фаткуллін зазначав, що обвинувачення – це заснована на законі процесуальна діяльність компетентних державних органів і

посадових осіб з викриття обвинуваченого в інкримінованих йому злочинах і обґрунтування його кримінальної відповідальності з тим, щоб досягнути публічного його осудження [3, 27]. На думку П.М. Давидова, обвинуваченням є доведене, закріплене в процесуальному документі та направлене на реалізацію кримінальної відповідальності твердження органу дізнання, слідчого, прокурора, судді чи суду про вчинення злочину певною особою [4, 29]. А.Л. Рівлін вважав, що обвинувачення – це діяльність уповноважених на те осіб, що виражається у передбачених законом і послідовно здійснюваних ними актах та діях, які полягають у твердженні на підставі зібраних доказів про винуватість певної особи у вчиненні злочину і, в силу цього – притягненні її як обвинуваченого, вимозі віддання до суду, засудження та покарання [5, 262].

На нашу думку, найбільш повне визначення названого поняття дає І.В. Рогатюк. Так, він зазначає: обвинувачення – це кримінально-процесуальна функція, сутність якої становить регламентоване законом спрямування діяльності суб'єктів обвинувачення (слідчого, прокурора, потерпілого та цивільного позивача, їх представників), що здійснюється шляхом формування та реалізації обвинувачення щодо конкретної особи, яка вчинила злочин, і полягає у форму-

люванні та пред'явленні обвинувачення, застосуванні до неї заходів процесуального примусу, у тому числі запобіжних заходів, збирання доказів винуватості цієї особи і обґрунтування кримінальної відповідальності обвинуваченого перед судом [6, 10].

У проєкті Кримінального процесуального кодексу України (далі – проєкт КПК України), ухваленому на 16-му пленарному засіданні Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, його автори розглядають у ст. 259 таке поняття, як «обвинувачення», проте не дають йому чіткого визначення. У цьому контексті під обвинуваченням розглядається акт, який містить сукупність даних, що свідчать про винуватість особи. На наш погляд, таке тлумачення є звуженим, адже поняття «обвинувачення» – набагато ширше.

Отже, із наведених вище визначень можна зробити висновок про те, що найчастіше поняття «обвинувачення» трактується в значеннях: твердження, тези про винуватість обвинуваченого; кримінально-процесуальної функції; діяльності обвинувача, який виступає в суді.

При визначенні державного обвинувачення необхідно враховувати внутрішню форму терміна, що його характеризує, виходити із сучасної правової ідеології, усвідомлюючи, які ж цінності повинні знайти своє відображення і забезпечення в даній правовій категорії та тлумачити зміст цього терміна в контексті чинного кримінально-процесуального законодавства України.

Рекомендації R (2000)19 Комітету міністрів держав-членів Ради Європи «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства» визначають, що прокурори виступають представниками органів державної влади, гарантами від імені держави та в інтересах суспільства застосування закону, коли його порушення тягне за собою кримінальні санкції, беручи до уваги права фізичних осіб і необхідність результативності кримінального судочинства.

Зрозуміло, що подальше вдосконалення конституційної функції державного обвинувачення має ґрунтуватися саме на основі міжнародних стандартів щодо ролі проку-

рорів у системі кримінального судочинства, враховуючи те, що наша держава прагне вступити до Європейської спільноти. Проте українським законодавцям варто звернути увагу і на позитивний досвід Російської Федерації, що певною мірою випереджає нас у вирішенні питання: яку ж саме функцію прокурор виконує у кримінальному судочинстві. Згідно зі ст. 1 Закону Російської Федерації «Про прокуратуру» за прокурором у кримінальному судочинстві закріплено не лише підтримання державного обвинувачення, але й більш обширна функція кримінального переслідування осіб, які скоїли злочини. Вона включає в себе участь у розгляді кримінальних справ судами і опротестування незаконних та необґрунтованих судових рішень.

Вважаємо, що повне розуміння поняття «державне обвинувачення» можна отримати лише у зіставленні його з таким поняттям, як «кримінальне переслідування». На противагу російському, український законодавець не передбачає в чинному законодавстві такого поняття, як «кримінальне переслідування». Так, аналізуючи ст. 5 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації, в якій говориться, що кримінальне переслідування – це процесуальна діяльність, здійснювана стороною обвинувачення з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого в скоєнні злочину, робимо висновок, що зазначене визначення – однобоке, оскільки не повинно мати винятково обвинувальний нахил.

Позитивним зрушенням у цьому напрямі є визначення поняття кримінального переслідування в Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, згідно з якою це – виключна процесуальна функція прокурора, що полягає у висуненні від імені держави обвинувачення, направленні кримінальної справи до суду, підтриманні державного обвинувачення в суді, участі в перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній і касаційній інстанціях. Таке визначення не є досконалим і потребує уточнень.

Щоб більш повно зрозуміти і чітко визначити поняття кримінального переслідування,

слід проаналізувати думки з цього приводу таких науковців, як Л.М. Давиденко, В.В. Долежан, В.С. Зеленецький, А.А. Квачевський, А.М. Ларін, В.М. Савицький, Г.П. Середа, М.С. Строгович, Ф.Н. Фаткуллін, А.Г. Халіуллін. Насамперед необхідно зауважити, що одні науковці вважають кримінальне переслідування і державне обвинувачення синонімами (І.Я. Фойніцький, М.С. Строгович та ін.), а інші називають державне обвинувачення однією зі складових кримінального переслідування (А.П. Гуляєв, А.Г. Халіуллін, А.Б. Соловйов, Г.П. Середа, А.М. Ларін, З.З. Зінатуллін, Т.З. Зінатуллін та ін.). Розвиваючи цю думку, А.М. Ларін зазначав: оскільки кримінальне переслідування являє собою функцію, протилежну захисту, а захищатися можна не тільки від обвинувачення, але й від підозри, то обвинувачення й підозру варто вважати формами реалізації кримінального переслідування [7, 24–25; 38–39]. Це положення підтримує й А.Г. Халіуллін, який пропонує зіставляти поняття «кримінальне переслідування» і «обвинувачення» як зміст і форму та виділяти дві форми кримінального переслідування: обвинувачення і підозру [8, 35]. У зміст кримінального переслідування деякі автори включають і багато процесуальних дій, що передують моменту пред'явлення обвинувачення.

На наш погляд, кримінальне переслідування більш обширне поняття, ніж обвинувачення. Досить цікавою є думка вченого-процесуаліста А.А. Квачевського, який говорить про тісний зв'язок усіх частин кримінального судочинства з обвинуваченням, тому терміни «кримінальне переслідування» й «обвинувачення» можуть вживатися як синоніми [9, 47]. О.В. Волинська зазначає, що кримінальне переслідування та обвинувачення нерозривно пов'язані між собою, проте їх не можна повністю ототожнювати [10, 10]. Зі свого боку І.В. Рогатюк вважає, що кримінальне переслідування – це діяльність у межах процесу взагалі, а обвинувачення – чітко визначена, персоніфікована діяльність, що за своїм обсягом входить у переслідування і здійснюється винятково стороною обвинувачення [6, 36].

Функція кримінального переслідування здійснюється шляхом виявлення і дослі-

дження доказів, що встановлюють подію злочину, винуватість особи, яка його скоїла, обставини, що обтяжують її відповідальність, а також обґрунтованість обвинувачення на стадії попереднього розслідування і підтримання його перед судом у судовому розгляді [11, 26].

Ми погоджуємося з думкою Г.П. Середи, який зазначає, що участь прокурора у кримінальному переслідуванні – це діяльність прокурора, спрямована на забезпечення притягнення в установленому порядку осіб, які вчинили злочини, до кримінальної відповідальності, та реалізацію такої відповідальності судом, а також додержання органами державної влади, їх посадовими та службовими особами прав осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. А отже, кримінальне переслідування виступає як надфункція [12, 58].

Т.А. Михайлова вважає, що кримінальне переслідування в суді – це діяльність прокурора, державного обвинувача, що викриває від імені держави підсудного у скоєнні злочину [13, 113–115].

Підтримуємо думку М.В. Косюти, який вважає, що діяльність прокурора щодо підтримання державного обвинувачення є складовою частиною кримінального переслідування осіб, які вчинили злочин [14, 181].

Виходячи із викладеного вище, можна констатувати: кримінальне переслідування в суді – це кримінально-процесуальна діяльність прокурора з викриття в установленому законом порядку винності підсудного у скоєнні інкримінованого злочину з метою забезпечення охорони конституційних прав осіб, задіяних у кримінальному судочинстві, яка здійснюється у формі підтримання державного обвинувачення.

Вважаємо за необхідне у нашому дослідженні конкретизувати зміст поняття «підтримання державного обвинувачення», яке висвітлювали у своїх роботах С.А. Альперт, В.С. Зеленецький, М.В. Косюта, Ю.І. Крючко, В.М. Савицький та інші автори.

Серед науковців немає однозначного визначення цього поняття. Одні вважають, що «державне обвинувачення» є самостій-

ним (С.А. Альперт, М. Савицький), інші ж не вбачать різниці в поняттях «державне обвинувачення» і «підтримання державного обвинувачення в суді» (М.В. Косюта, М.І. Мичко).

На нашу думку, державне обвинувачення є різновидом публічного обвинувачення, що здійснюється прокурором у різних формах з метою застосування кримінального закону до осіб, які скоїли злочин, і спрямоване на захист прав та свобод людини, громадянина, особистості, інтересів суспільства, держави та сприяння суду в забезпеченні законності у судовому процесі.

Поняття «підтримання державного обвинувачення в суді», у свою чергу, виражає функції прокуратури, закріплені у п. 1 ст. 121 Конституції України.

Виходячи із викладеного вище, вважаємо за доцільне доповнити Закон України «Про прокуратуру» статтею «Підтримання державного обвинувачення», згідно з якою підтримання державного обвинувачення – це процесуальна діяльність прокурора щодо формування та реалізації обвинувачення стосовно конкретної особи, яка вчинила злочин, що відображається в процесуальному акті, за результатами розгляду якого суд приймає рішення у певній кримінальній справі.

Отже, хоча на сьогодні в чинному кримінально-процесуальному законодавстві України та Законі України «Про прокуратуру» не передбачено функцію кримінального переслідування, фактично вона існує.

На жаль, у проекті КПК України немає чіткого визначення понять «кримінальне переслідування» та «державне обвинувачення», що ускладнює їх розуміння. Доцільно було б у окремій статті вписати основні терміни кодексу, що усунуло б певні недоречності.

Згідно із проектом КПК України у кримінальному провадженні відповідальною особою стає саме прокурор як уособлення публічних інтересів держави, який виступає в кримінально-процесуальних відносинах державним обвинувачем. Проте, на нашу думку, такі зміни у ролі прокурора є настільки суттєвими, що виникає логічне питання про їх доцільність та обґрунтованість.

У ст. 33 проекту КПК України передбачається, що державним обвинувачем є службова особа органу прокуратури, до повноважень якої належать нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування, а також прийняття процесуальних рішень під час досудового розслідування у випадках, визначених цим кодексом, здійснення кримінального переслідування особи, у тому числі висунення обвинувачення та складання обвинувального акта, підтримання державного обвинувачення в суді. Детально аналізуючи зазначену статтю, доходимо висновку, що державний обвинувач має широке коло процесуальних повноважень у кримінальному провадженні. Тобто прокурор, виступаючи стороною обвинувачення, виконує кілька функцій, в тому числі: нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування та здійсненні кримінального переслідування особи. Автори проекту КПК України передбачають, що кримінальне переслідування у кримінальному процесі включає в себе висунення обвинувачення, складання обвинувального акта та підтримання державного обвинувачення. Тобто з певністю можна стверджувати, що згідно з проектом КПК України кримінальне переслідування є більш широким поняттям, аніж підтримання державного обвинувачення, що, у свою чергу, є його складовою. Вважаємо, доцільніше було б зазначити в окремій статті, що являє собою кримінальне переслідування і які саме стадії воно в себе включає. Це внесло б певну ясність у розуміння таких суміжних понять, як «обвинувачення», «державне обвинувачення», «кримінальне переслідування» та розмежування їх. Крім того, у ст. 34 проекту КПК України зазначається, що державний обвинувач підтримує державне обвинувачення у суді, проте незрозуміло, яку функцію він при цьому виконує: кримінального переслідування чи державного обвинувачення. Якщо ж підтримання державного обвинувачення є лише складовою такої функції, як кримінальне переслідування, а не являє собою окремої функції, що покладається на органи прокуратури, тоді це буде суперечити Конституції України і викличе необхідність внесення змін до неї. Тому із

прийняттям проекту КПК України не зникнуть суперечливі питання про процесуальний статус і місце прокурора в кримінальному процесі, але будуть тривати дискусії навколо новел, які ним запроваджуються.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що на сьогодні існує ще досить багато проблем, пов'язаних із визначенням того, яку ж саме функцію прокурор виконує у кримінальному судочинстві і якими саме по-

вноваженнями наділяється прокурор, який виступає в ролі державного обвинувача. Уникнути цих непорозумінь можливо лише за умови чіткого визначення понять «обвинувачення», «державне обвинувачення» та «кримінальне переслідування» на законодавчому рівні, що буде ґрунтуватися на сучасних досягненнях науки і враховувати сучасні світові тенденції розвитку кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Строгович М.С. Уголовный процесс: учеб. для юридических институтов и факультетов / Строгович М.С. – М.: Юридическая литература, 1946. – 633 с.
2. Элькин П.С. Сущность советского уголовно-процессуального права / Элькин П.С. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. – 172 с.
3. Фаткуллин Ф.Н. Изменение обвинения / Фаткуллин Ф.Н. – М.: Юридическая литература, 1971. – 251 с.
4. Давыдов П.М. Обвинение в советском уголовном процессе / Давыдов П.М. – Свердловск: Средне-Уральское книжное издательство, 1974. – 136 с.
5. Ривлин А.Л. Понятие обвинения, его место в советском уголовном судопроизводстве / А.Л. Ривлин // Вопросы государства и права: сб. статей / редкол.: Бажанов М.И., Барахтян В.А., Бару М.И., Даньшин И.Н., Колисниченко А.Н., Маслов В.Ф (отв. ред.), Рогожин А.И., Сташих В.В., Финько В.Д. – М.: Юридическая литература, 1970. – 368 с.
6. Рогатюк І.В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: моногр. / Рогатюк І.В. – К.: Атіка, 2006. – 160 с.
7. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / Ларин А.М. – М.: Юридическая литература, 1986. – 189 с.
8. Халиуллин А. Г. Уголовное преследование как функция прокуратуры РФ [Текст]: автореф. дисс. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / А.Г. Халиуллин. – М., 1997. – С. 35 .
9. Квачевский А.А. Об уголовном преследовании, дознании и предварительном расследовании по судебным уставам 1864: теоретич. и практ. руководство / Квачевский А.А. – Спб., 1869. – 593 с.
10. Волынская О.В. Начало и окончание уголовного преследования / О.В. Волынская // Российский следователь. – 2006. – № 2. – С. 9–13.
11. Малахова Л.И. Функция уголовного преследования как вид процессуальной деятельности / Л.И. Малахова // Российский следователь. – 2003. – № 7. – С. 25–26.
12. Серета Г.П. Теоретичні аспекти здійснення прокуратурою кримінального переслідування / Г.П. Серета // Право України. – 2007. – № 9. – С. 53–58.
13. Михайлова Т.А. К вопросу о концепции уголовного преследования в судебных стадиях / Т.А. Михайлова // Прокуратура и правосудие в условиях судебно-правовой реформы: сб. научн. трудов. – М.: Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка, 1997. – С. 113–115.
14. Косюта М.В. Актуальні проблеми підтримання державного обвинувачення / М.В. Косюта // Вісник Академії правових наук. – 2001. – № 3 (26). – С.181–197.

Валентина ОСТАПЕЦЬ

**СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДЕРЖАВНЕ ОБВИНУВАЧЕННЯ»
ТА «КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ» У ПРОЕКТІ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Резюме

Висвітлюються актуальні на сьогодні питання співвідношення понять «державне обвинувачення» та «кримінальне переслідування» з урахуванням пропозицій, викладених у проекті Кримінального процесуального кодексу України. Обґрунтовується висновок щодо доцільності закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві України функції кримінального переслідування.

Валентина ОСТАПЕЦЬ

**СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ «ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ»
И «УГОЛОВНОЕ ПРЕСЛЕДОВАНИЕ» В ПРОЕКТЕ УГОЛОВНОГО
ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ**

Резюме

Освещаются актуальные на сегодня вопросы соотношения понятий «государственное обвинение» и «уголовное преследование» с учетом предложений, изложенных в проекте Уголовного процессуального кодекса Украины. Обосновывается вывод относительно целесообразности закрепления в уголовно-процессуальном законодательстве Украины функции уголовного преследования.

Valentina OSTAPETS

**«PUBLIC PROSECUTION» AND «CRIMINAL PROSECUTION»
DEFINITIONS CORRELATION IN THE CRIMINAL PROCEDURAL CODE
OF UKRAINE DRAFT**

Summary

The article deals with «public prosecution» and «criminal prosecution» definitions correlation according to the Criminal Procedural Code of Ukraine draft. The author pointed out the necessity of expediency of criminal prosecution function establishing in criminal procedural legislation.